

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΚΑΘΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΟΥ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
1952

Ε.Υ.Δ. ΤΗΣ Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΛΟΓΙΑ ΑΓΑΠΗΣ

«Έν νεκροῖς ἐλεύθερος»

Θεωρῶ τὸν ἑαυτό μου πολὺ λίγο ἀξιογιά νὰ προχωρήσω σὲ οποιαδήποτε κριτική τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγγελου Σικελιανοῦ. Ἐλάχιστες εἶναι οἱ μορφές τῆς νέας μας Ἑλλάδας πού ξεχωρίσαν μέσα στὰ τελευταῖα 130 χρόνια, Σολωμός, Κάλβος, Παπαδιαμάντης, Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός, μόλις ξεπερνᾶν τὰ δάχτυλα τοῦ ἑνὸς μας χεριοῦ, μορφές πού ἡ κάθε μιά τους σφραγίζεται μὲ τὰ σήμαντρα τῆς ἴδιας τῆς προσωπικότητος, ἐνῶ σύγχρονα—καὶ τοῦτο εἶναι τὸ κοινὸ τους σημεῖο—ἀχτινοβολοῦν ὅλες τὴν ἴδια Ἑλλάδα, στὴν ἀπέραντη ποικιλία τῶν προβολῶν τῆς στὸν πολιτισμένο κόσμο. Ἀνάμεσα σ' αὐτές, ἡ μορφή κι' ἡ φωνή τοῦ Σικελιανοῦ πού θὰ θαμπώνει τὰ μάτια μας καὶ θὰ βουίζει στ' αὐτιά μας, τουλάχιστον στὴ γενιά τῆς δικῆς μας, ἀποτελεῖ ἕνα ἀπότᾳ πιὸ δοξασιμῆνα φαινόμενα, τὸ πιὸ πρόσφατο, τῆς ποίησής μας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς ἀναξιότητος πού ἀνάφερα, καὶ πού πιστεύω θὰ συμμερίζονται κι' ἄλλοι σὰν κι' ἐμένα, αἰσθάνομαι τόσο ζωντανή τὴν ὕπαρξη καὶ τὴν παρουσία τοῦ Σικελιανοῦ, «ὁ θάνατος αὐτὸν οὐ κατέλαβε», πού θεωρῶ ἀδύνατη τὴν οποιαδήποτε κριτικὴ προσέγγιση τοῦ συνολικοῦ ἔργου τοῦ ποιητῆ. Κάθομαι καὶ περιμένω. Περιμένω ἀκόμη κάτι, κάποια συνέχεια πού θὰ προσθέσει καὶ θὰ προχωρήσει σὲ ὀλοκλήρωση. Καὶ δὲν ὑπονοῶ διόλου τὴν ἐκδοση λόγου χάρι ἀνέκδοτων ἔργων του, ἢ τὴ δημοσίευση τοῦ «Ἀσκληπιοῦ» του, ἔστω καὶ σὲ ἡμιτελῆ μορφή. Ὑπονοῶ κάτι πολὺ πιὸ αὐλο κι' ἀσύλληπτο, τὶς μυστικὲς ἀνατάσεις κι' ἀναλαμπές πού παρουσιάζουν ὄντα καὶ δημιουργήματα, πού δύσκολα ἀνέχονται τὴν ἔννοια καὶ τὴ φθορὰ τοῦ θανάτου. Μιὰ συνέχεια μυστικῆς δημιουργίας καὶ πέρ' ἀπὸ τὸν τάφο, ἕνα ζύπνημα τοῦ ἑλληνικοῦ Κοινοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ ποιητῆ, μιὰ καινούργια ζωογόνησή του, πού θὰ γίνῃ προσθήκη καὶ τελείωση κι' ἐρμηνεία τοῦ ἔργου του.

Τρίτο ἐμπόδιο γιὰ τὴν οποιαδήποτε φιλολογικὴ-κριτικὴ προσέγγισή μου εἶναι ἡ φιλία πού μὲ σύνδεσε μὲ τὸν Ἁγγελο Σι-

κελιανὸ ἀπὸ τὴν ἐφηβικὴ μου ἡλικία καὶ πού ἔμεινε καὶ μένει ἀκόμη, δυνατώτερη κι αὐτὴ ἀπὸ τὸ θάνατο, τὸ ἴδιο ἀρραγῆς. Κρατῶ γιὰ τὴν ψυχὴ μου τὶς μύριες ἀναμνήσεις πού βρίθουν καὶ πλουτίζουν τὴ ζωὴ μου, ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑπέροχη φιλία. Θὰ τὸ θεωροῦσα ἱερόσυλο νὰ κοινολογήσω αὐτὰ τὰ μύρια περιστατικά, συνυφασμένα ὅλα μὲ τὴ ζωὴ μας. Μπορῶ νὰ πῶ πῶς τίποτε δὲ θὰ σκοτεινιάσει τὴ φιλία—γιατί ἡ φιλία, σπάνιο δῶρο, δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ τίποτε. Φτάσαμε σὲ ριζικὲς διαφωνίες, βγήκαμε ἀκόμη καὶ στὸν τύπο λέγοντας τὶς γνώμες μας, ὁ κόσμος θαρροῦσε πῶς εἴμασταν ἀντίπαλοι, ἀλλὰ ἔσφαλνε ἐλεεινά. Ἐκεῖ λοιπὸν πού ἡ ἀγάπη ἔχει θρονιαστεῖ τόσο ἐπιταχτικά, δὲν μπορεῖ νάχει θέση (τουλάχιστον λείπει κι' ἡ παραμικρὴ διάθεση) γιὰ κριτικὴ.

Κάνοντας ἐντούτοις ἀφαίρεση ὅλων αὐτῶν τῶν στοιχείων καὶ τῶν παραγόντων, θεωρῶ χρέος μου νὰ μεταδώσω μιὰ μου μόνον διαπίστωση, πού τὴ βλέπω καὶ τὴν αἰσθάνομαι τόσο βέβαιη, ὥστε γιὰ μένα ν' ἀποτελεῖ μιὰν ἀδιάψευστην ἀλήθεια: μὲ τοὺς θανάτους τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Σικελιανοῦ πέθανε ἡ Ποίηση στὸν τόπο μας. Ἐξέλιπε ἡ παρουσία τοῦ ποιητῆ. Ζῶ καὶ ἱλιγγιῶ μπροστὰ στὸ κενὸ πού ἀφήκαν. Δὲν ὑπάρχει, οὔτε γεννήθηκε, οὔτε ἀναγγέλθηκε ἀπὸ κανένα μῆνυμα ἢ διαδοχῆ τους. Δὲν ξέρω ἂν ἀπατοῦμε ἢ αὐταπατώμεθα λέγοντας πῶς βρίθουν γύρω μας τὰ νέα ποιητικὰ εὐρήματα, ἡ ἀλήθεια ὁμῶς εἶναι πῶς ὁ ποιητικὸς μας κόσμος ὀρφάνεψε ἀπ' αὐτὸ πού μάθαμε νὰ αἰσθανόμεσταν σὰν ποίηση τῆς Ἑλλάδας καὶ μὲσῶ τῆς Ἑλλάδας ὅλου τοῦ κόσμου. (Καὶ διόλου τὸ ἀντίθετο).

Θὰ τελειώσω μὲ μιὰ προσωπικὴ μου παρατήρηση, πού θάθελα πολὺ νὰ μελετιόταν ἀπὸ εἰδικούς, πού θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ ἐπικυρώσουν τὴ δική μου, παρορμητικὴ μόνον, ἐρμηνεία. Κι' ἄλλοτε, ἀλλὰ κι' ἐδῶ καὶ λίγες μόλις μέρες πού παραστάθηκα σὲ μιὰν ἑλληνοελβετικὴ συγκέντρωση γιὰ μνήμη καὶ τιμὴ τοῦ Σικελιανοῦ, στὴ Γενεύη, ὁ φλογερὸς φιλέλληνας Σαμουὴλ Μπῶ-Μποβὺ διάβασε μερικὰ ποιή-

ματα τοῦ Σικελιανοῦ, μαζί μ' αὐτά τῆ μοναδικῆ Καλυψώ, σὲ γαλλικὴ μετάφραση τοῦ κ. Λεβέκ. Παράλληλα, ποῦ καὶ ποῦ διάβαζε μέρη στὸ ἑλληνικὸ κείμενο. Οἱ γαλλικὲς μεταφράσεις (ποῦ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἀπὸ τὶς πιὸ ἐπιτυχημένες) χωρὶς νὰ τὸ θέλει κανεὶς θυμίζουν Βικτόρ Οὐγκώ καὶ Λαμαρτῖνο, δηλαδὴ καί α) παρωχημένο καὶ β) καθαρὰ ρωμαντικὸ, στὴ διεθνικὴ σημασία, καὶ (ιδιαίτερα τῆ γαλλικῆ, τοῦ δρου, θέλω νὰ πῶ γαλλικὸ ρωμαντισμὸ. Οἱ ἴδιοι στίχοι, μὲλις προσφέρονταν στὸν ἑλληνικὸ τοῦς φθόγγο, παίρναν μιὰ γοητεία καὶ μιὰ μυστικὴ μεστότητα, τέλεια ξένη πρὸς τὰ στοιχεῖα ποῦ ἀναφέρα, καὶ μιὰν ἐσωτερικὴ ἀξία καὶ βάρος ἀσύγκριτα μεγαλύτερο. Ἦταν ἡ ἀθάνατῆ ἑλληνικὴ Ποίηση, ποῦ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, τὸν Αἰσχύλο, τὸν Πίνδαρο, τοῦς Βυζαντινοῦς ἀναδίδει τὴν Ἑλλάδα στὴν πιὸ ἱερατικὴ τῆς ἐκδοχῆ. Μήπως αὐτὸ τὸ φαινόμενο

τοῦ δυϊσμοῦ σημαίνει πὼς ὁ Σικελιανὸς εἶναι ὁ Ἕλληνας, καὶ τὸ μυστικὸ του πρῶτα καὶ κύρια τὸ μετέδωκε στοὺς Ἕλληνες, μὲ τὸν τρόπο τοῦ ἀπόλυτου ἔρωτα, ποῦ κρατιέται ἐπίμονα μέσα στὴν ψυχῆ; καὶ δὲν διαπομπεύεται παρὰ τυλιγμένος μέσα σὲ πολλοὺς πέπλους ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς ἀγάπης του;

Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνείας τῶν μεταφράσεων, μονάχα μιὰ προσωπικὴ μου θύμησις ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ἀναφέρω: πὼς νὰ ξεχάσω τὶς πολύμηνες νύχτες τῆς κατοχῆς, ποῦ, καθισμένοι μὲ τὸν Ροβέρτο Λεβέκ στὸ γραφεῖο μου, ξεχνώντας τρομάρες καὶ βόμβες καὶ ἔρευνες, μεταφράσαμε τὸ ὑπέροχο «Μήτηρ Θεοῦ», ξαναζώντας το μὲ τὴν ἀγάπη μας, τὸ τραγοῦδι αὐτὸ τῆς νίκης τῆς φθορᾶς, τὸ μοναδικὸ σχόλιο τοῦ ρητοῦ «Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νεῖκος»;

Αὐτὰ εἶναι τὰ ὅσα μοῦ ὑπαγόρευσε σήμερα ἡ ἀγάπη.

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΖΩΝΗΣ

Ἡ ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Ἄσὸ χαλκὸν ἢ βράχο Πεττελίσι,
 Τὸ ἀθάνατο εἶδός σου δὲ δά σήνω.
 Μ' ἀσὸ κυσαριστόξιο μολιώνα
 Για νὰ τὴν δάει τὸ ἔργο μου σὺν αἰῶνα!
 Καὶ σὸ λόγον, ὅσ' ἔχει ὄμμα κοριώνα
 Τὸ κάστρο τὸ Βενίλιο, δά χτίσω
 Βαριά ἔκκλησιά - καὶ μέσα θά σὲ κτίσω,
 Μὲ ἀλάραγο, ἀσὸ γίγερ, ἔνλιονα!
 Καμῶνες, ποῦ νὰ βόγγοσι κὺς ἀσπίδα
 Πῶθρει σὲ σπάθα ἢ κοιλιανοῦ μοσίτα,
 Θά βάλω, κι' ἄλλες, πιό κηλά, σὰ σείσιρα.
 Κι' ἀσ' ἰά σπαράθουρά ἡο γὰ σὲ ἰσκιάνω,
 Βαδύχρωμα κροντολάνα δά ταυριάσω
 Καὶ τὸ καθένα, γάνε ποχεμίστρα! ”.

Ἡ Σικελιανὸς.

Αὐτόγραφο τοῦ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ.